

Tisztelt magyar kultúra – ideje, hogy tisztába tegyük magunkat.

DANKA ISTVÁN

(Szerkesztette Békés Vera, Áron Kiadó, Budapest, 2004, 288 oldal, 2660 Ft)

Környezet és etika

Elképzelhető-e etikai elméletalkotás az univerzalizmus igénye nélkül? Érdemes-e meglegednünk egy olyan erkölccsal, melyet nem tekintünk kizárólagosnak, vagyis minden emberi lényre, minden közösségre érvényesnek? A legújabb kori filozófia egyik alapvető belátása, szinte irányzatoktól függetlenül, hogy minden valószínűség szerint ez az, amivel meg kell elégednünk: az erkölcsiség történetileg és közösségenként egyaránt változik, s nem rendelkezünk egy olyan független mércével (például a változatlán emberi természet doktrínájával), amely összemérhetővé tenné a különböző elveket, szokásokat, intézményeket, magatartásmintákat.

Van azonban egy olyan perspektíva, melyből a fenti *etnocentrizmus* nem csekély veszélyeket hordozó luxusnak tűnik. Lemondhatunk arról, hogy az etika „megszólytotta” az

emberiség legyen, s hangsúlyozhatjuk az egyes morális közösségek szerepét – de csak addig, amíg vannak morális közösségek, amíg létezik emberiség. Arról pedig, hogy az utóbbi megszorítás több legyen, mint pusztán tautológia, maga az emberiség (legyünk ilyenkor is etnocentrikusak: annak európai, illetve „észak-atlanti” része) gondoskodik; a természet mérhetetlen pusztítása elképzelhetővé teszi azt a jövőt, amelyből hiányoznak a morális mérlegelésre képes lények.

A féktelen technológiai fejlődés globális eszkalálásának korában szükség van hát az egyetemesség igényével fellépő környezeti etikára – a cselekvési elvek egy olyan készletére, amely a morális közösségek megőrzését hivatott biztosítani, s mint ilyen az emberiség egészére való tekintettel nyer megfogalmazást. Sőt jócskán túlterjed annak körén: az egyetemes morális közösségbe, amennyiben a fennmaradás a cél, bele kell értenünk számos nem-emberi lénytársunkat is, mi több (*ad absurdum?*) a Föld ökológiai rendszerének egészét. A környezeti etika ebben az értelemben nem csupán egy újabb részterülete az ún. „alkalmazott etikának”, hiszen könnyen előfordulhat, hogy művelése minden további etikai reflexió előfeltételévé válik. Azzal kapcsolat-

ban viszont (mondhatni: természetesen) még nem körvonalazódott valódi konszenzus, miként is kellene festenie egy ilyen elméletnek. A vonatkozó vitákba, eltérő felfogásmódokba nyújt bevezetést az első magyar nyelvű (a hazánkban sajnálatos módon jól ismert „hiánypótló” kategóriába tartozó) ökoetikai szöveggyűjtemény.

A kötet, ahogyan az (el)várható, elsősorban a terület legismertebb képviselőire és klasszikus problémafelvetéseire épül. Hans Jonas az emberi felelősség új dimenzióit vizsgálja, Holmes Rolston a környezeti etika „időszerű” kérdéseit veszi számba, Peter Singer az állatok jogaiért száll síkra, Garret Hardin pedig az elosztási igazságosság régi problémáját közelíti meg új szemszögből, tekintettel a rendelkezésünkre álló természeti források véges volta-ra. Lynn White és David Livingstone írásai történeti keretbe helyezik tárgyukat: mindketten arra kérdeznék rá, mennyiben tehető felelőssé napjaink ökológiai válságáért az Ó- és az Újszövetség természetfelfogása. A tőlünk valamivel nyugatabbra már tankönyvi példává nemesült álláspontok mellett ráadásul olyan megközelítések is teret kapnak (pl. mélyökológia, ökofenomenológia, ökofeminizmus), melyek túlmutatnak a szerkesztői „kötetelező penzum” letudásán, s új színekkel gazdagítják az árnyalatlanak amúgy sem nevezhető összképet.

Ami ezt a képet nyugtalanítóvá teszi, az éppen túlzott összetettsége. Hans Jonas megfogalmazása szerint „egyetlen korábbi etikának sem kellett az emberi élet globális feltételeit és a távoli jövőt [...] figyelembe vennie”. Ez pedig azt jelenti, hogy a környezeti etika és a hagyományos „felebaráti” etika különbsége nem pusztán mennyiségi, hanem *minőségi* különbség. Arra viszont korántsem könnyű választ adni, miként mondhatunk le a természet érdekében gyógyíthatatlan *antropocentrizmusunkról* – méghozzá úgy, hogy ne váljunk közben *embertelessé*.

PÁPAY GYÖRGY

(Szerkesztette Lányi András és Jávor Benedek, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005, 380 oldal, 3100 Ft)

STANISLAW LEM:

DILEMMÁK

Írások a 21. századból

Stanislaw Lem szénanáthás. Jó néhány növényre allergiás, így aztán virágzás idején el kell vonuljon még a városi parkok közeléből is. Föl, a hegyekbe. Van a Tátrában a lengyel íróknak egy háza, ott tölt a nyár során 4–6 hetet. Körülbelül ennyi az az idő, amit egy esztendő során írásra fordít. Ha erről beszél (nem túl